

Türkiye’de Zihin Engelli Çocukların Kaynaştırılmalarına İlişkin Olarak Yapılan Araştırmaların Gözden Geçirilmesi*

Süleyman Eripek**

Anadolu Üniversitesi

Özet

Türkiye’de son yirmi yılda zihin engelli çocukların kaynaştırılmalarına ilişkin olarak yapılmış sekiz araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların birisi dışında hepsi lisansüstü tez çalışmasıdır.

Yapılan araştırmaların yarısı, kaynaştırma uygulamalarının zihin engelli çocukların üzerindeki etkilerinin belirlenmesine ilişkindir.

Araştırmaların 4’ü betimsel, 3’ü deneysel ve biri nitelikselidir.

Bu çalışmada yapılan araştırmaların sonuçları birbiriyle ilişki içerisinde yorumlanacak ve geleceğe yönelik araştırma gereksinimini çıkarılacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Zihin engelli, kaynaştırma.*

Abstract

* Bu makale Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi’nin 2000, 10(2) sayısında basılmıştır.

** Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü. E-posta: seripek@anadolu.edu.tr

There are eight studies conducted in the last 20 years in Turkey about integrating mentally retarded children in schools. All but one of the studies are graduate work.

Half of the studies are related to identifying the effects of integration on mentally retarded children.

Four of the studies are descriptive, three of them are experimental, and one of them is qualitative.

In the present work, the result of the studies will be evaluated in relation to each other and future research need will be drawn.

Key Words: *Mentally retarded, inclusion.*

Türkiye’de 1980’li yıllardan günümüze engelli çocukların normal eğitim ortamlarında eğitilmelerine ilişkin çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. En son bu yıl, Ocak ayında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Ancak bu düzenlemeleri uygulamaya geçirebilmek mümkün olamamaktadır. Hatta yasalarda öngörülen düzenlemeler ile uygulamadaki durum neredeyse birbirine zıtlık göstermektedir.

Bu durumun bir bölümü evrensel, diğer bölümü Türkiye’nin özel koşullarından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de zorunlu eğitim yakın bir geçmişte beş yıldan sekiz yıla çıkarılmıştır. Okulların çoğunda sabahçı, öğleci uygulaması vardır. Sınıflar kalabalıktır. Yardımcı öğretmen uygulaması yoktur. Öğretmen ihtiyacı çok fazladır. Bu ihtiyaç üç öğretim dönemi süreli sertifika programlarıyla karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu programlarda genellikle engelli çocuklar ve eğitimleri konusunda giriş niteliğinde 3 kredi saatlik bir ders yer almaktadır. Diğer yandan Türkiye’de ilköğretimi tamamlayan çocukların ancak yarısı ortaöğretime (liseye) devam edebilmektedir.

Türkiye’de özel eğitim hizmetlerinin geçmişi 1950’li yıllara dayanmasına rağmen, aradan geçen zaman içerisinde özel eğitim hizmetlerinde yeterli bir birikime ulaşılamamıştır. Özel eğitim alanının öğretmen ihtiyacı 1980’e kadar, kısa süreli kurslarla karşılanmaya çalışılmış, bu tarihte iki üniversite çeşitli engel gruplarında, özel eğitim öğretmenliği sertifika programları açmıştır. Üç öğretim dönemi süreli olan bu programlara normal sınıf öğretmenleri kabul edilmiştir. Daha sonra 1982 yılında Üniversitelerde özel eğitim bölümleri bünyesinde çeşitli engel gruplarının eğitimleri alanlarında lisans programlarının açılması üzerine sertifika programı uygulamalarına son verilmiştir. Bu programlara merkezi bir sistemle ortaöğretim mezunları yerleştirilmektedir. Bu bölümlerde zihin, işitme ve görme engellilerin öğretmenliği programlarından biri ya da ikisi bulunmaktadır. Bu programların her birine 50 öğrenci alınmaktadır. Halen çeşitli üniversitelerde 6 özel eğitim bölümü vardır. Bu bölümlerden 3’ü bu öğretim yılında mezun vermişlerdir. Diğerleri yenidir. Özel eğitim öğretmenliği

programlarından mezun olan öğrencilerin sayısı Türkiye'nin özel eğitim alanında öğretmen ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Bu programlardan mezun olan öğretmenlerin özel eğitim hizmetlerinde çalışan tüm öğretmenler içerisinde oranı 1/5'dir.

Türkiye'de engelli çocukların eğitimleri başta Anayasa olmak üzere yasalarla güvence altına alınmıştır. Bu çocukların eğitimlerinde kaynaştırma ilkesi benimsenmiştir. Üniversitelerde özel eğitim bölümleri ve bölümlerde engelli çocukların eğitimleri alanına öğretmen yetiştiren programlar bulunmaktadır. Ancak bunların hiçbirisi Türkiye'de ilköğretim çağında bulunan engelli çocukların, en iyimser tahminle %2'sine özel eğitim olanaklarının sağlanabildiği gerçeğinin önüne geçemez. Üstelik bu olanaklardan yararlanan engelli çocukların %67'si ayrı eğitim ortamlarında eğitim görmektedir. Kaynaştırma adı altında gerçekleştirilen eğitim uygulamaları ise çoğu kez engelli çocuğu normal sınıfa yerleştirmeye sınırlı kalmaktadır.

Türk Eğitim Sistemi merkezi bir yapıya sahiptir. Bu yapı içerisinde tüm eğitim hizmetlerinden olduğu gibi engelli çocukların eğitiminden de Milli Eğitim Bakanlığı sorumludur. İllerde engelli çocukların tanılama, yerleştirme, izleme ve gerektiğinde destek hizmetler sağlama görevlerini üstlenmiş Bakanlığa bağlı rehberlik ve araştırma merkezleri bulunmaktadır. Ayrıca, koruma altına alınmış kimsesiz ya da yoksul çocukların bakımlarını ve

eğitimlerini üstlenmiş olan Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde engelli çocuklara yönelik özel eğitim okul ve merkezleri bulunmaktadır. Bakanlıklara bağlı bu okul ve merkezlerin yanı sıra gönüllü kuruluşlar ve üniversiteler bünyesinde açılmış engelli çocuklara eğitim hizmeti veren okul ve merkezler bulunmaktadır. Son beş yıl içerisinde özellikle zihin ve işitme engelli çocuklara özel eğitim hizmeti veren özel eğitim okulları ya da merkezleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Bunda engelli çocuklar ailelerine çocuklarının eğitimi için yapılan para yardımı önemli rol oynamıştır. Böylece özel eğitim öğretmeni talebi daha da artmıştır.

Konunun akademik boyutuna bakıldığında, yayınlanan kitap ve süreli yayın sayısı son derece sınırlıdır. Örneğin engelli çocuklar ve eğitimlerine giriş niteliğinde yalnızca iki kitap bulunmaktadır. Tek bir özel eğitim dergisi vardır. Her yıl Kasım ayında ulusal özel eğitim kongresi yapılmaktadır. Bu kongrelerde sunulan bildiri ve posterler yayınlanmaktadır. Bunun dışında genel eğitim konularının ele alındığı süreli yayınlarda ve kongrelerde zaman zaman engelli çocuklar ve eğitimleri konusunda çalışmalar yer almaktadır. Diğer yandan özel eğitim bölümü olan üniversitelerde lisansüstü tez çalışmaları önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Engelli çocuklar ve eğitimleri alanındaki yayınlar sınırlı olmasına rağmen, bu yayınlar içerisinde engelli çocukların kaynaştırılmasına ilişkin

çalışmalar önemli bir yer tutmaktadır. Ancak, yasal düzenlemelerde ve uygulamalarda bu çalışmalardan yararlanıldığı söylenemez. Bunun nedenlerinden birisi, bu konuda yapılan çalışmaların neredeyse tamamına yakınının lisansüstü tez çalışması olması ve bunlara ulaşabilmenin son derece güç olmasıdır. Bu konuda henüz bilgisayar ortamlarının sağladığı olanaklardan yararlanılmamaktadır. Bu nedenle Türkiye’de kaynaştırma konusunda yapılan araştırmaların gözden geçirilerek bir metin içerisinde toplanmasına, buradan ileriye dönük araştırma gereksinimlerinin çıkarılmasına gereksinim duyulmuştur. Bu çalışma bu gereksinimden kaynaklanmıştır.

Türkiye’de engelli çocukların kaynaştırılmasına ilişkin yapılan araştırmaların yarısına yakını engel grupları bakımından kategorik değildir ya da zihin engellilerle işitme engelliler birlikte ele alınmaktadır. Diğer araştırmalarda ise yalnızca zihin engelli çocuklar ele alınmıştır. Bu çalışma, zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına ilişkin yapılan araştırmalar ile içerisinde bu çocukların kaynaştırılmasına ilişkin bulgular bulunan araştırmalar ile sınırlıdır.

Türkiye’de son 20 yıl içerisinde zihin engelli çocukların kaynaştırılması konusunda yapılan araştırmalar, üç grup altında toplanabilir:

• **Öğretmenlerin zihin engelli çocukların kaynaştırılmalarına ilişkin görüş ve tutumları:** Sınıfta zihin engelli öğrenci bulunan öğretmenlerin

kaynaştırmada karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri, bu öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutumları ile sınıfında zihin engelli öğrenci bulunmayan öğretmenlerin tutumlarının karşılaştırılması.

• **Kaynaştırma uygulamalarının zihin engelli çocuklar üzerindeki etkileri:** Normal sınıfa yerleştirmenin zihin engelli çocukların sosyal, akademik ve iletişim becerileri üzerindeki etkisi ve ayrı ortamlara yerleştirilmeyle karşılaştırılması.

• **Normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli çocukları sosyal kabulde rol oynayan etmenler:** Normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli çocukları sosyal kabulde, kaynaştırmanın ve bilgilendirmenin etkileri.

Öğretmenlerin Zihin Engelli Çocukların Kaynaştırılmalarına İlişkin Görüş ve Tutumları

Bu konuda yapılmış üç araştırma bulunmaktadır. Uysal (1995) tarafından yapılan araştırmada, okul ya da sınıflarında zihin engelli öğrenci bulunan yönetici ve öğretmenlerin kaynaştırmada karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri belirlenmiştir. Batu (1998), yaptığı araştırmada, zihin ve işitme engelli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerilerini belirlemiştir. Bir başka araştırmada (Diken, 1998), kaynaştırma uygulaması yapılan ilköğretim okullarında sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin

kaynaştırmaya ilişkin tutumları karşılaştırılmıştır.

Bunlardan Uysal (1995) tarafından yapılan araştırmada, kaynaştırmada karşılaşılan sorunlara ilişkin olarak 27 yönetici ve 46 öğretmenin görüşleri alınmıştır. Yönetici ve öğretmenlerin tamamına yakını zihin engelli çocuklar ve kaynaştırma konusunda özel bir eğitimden geçmemişlerdir. Yönetici ve öğretmenlerin görüşleri, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış bir Görüşme Formu yoluyla alınmıştır. Araştırma sonuçları karşılaşılan sorunların, kaynaştırmanın tanımı ve kapsamının belirlenmesi, kaynaştırma programlarına yerleştirilecek öğrencilerin seçimi, öğrencilerin ailelerinin eğitimi, uygulamaların denetlenmesi ve gerekli rehberliği yapılması, yasal düzenlemeler, kaynaştırma öncesi hazırlıklar, programların uyarlanması konularında yoğunlaştığını göstermektedir.

Batu'nun (1998) araştırmasında, zihin ve işitme engelli öğrencilerin yerleştirildiği bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüş ve önerilerine başvurulmuştur. Bu okulda 518 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrencilerden 18'i zihin engelli, 13'ü işitme engellidir. Okulda, engelli çocukların bulunduğu sınıflarda derse giren öğretmen sayısı 49'dur. Araştırmaya katılma gönüllük esasına bağlanmış. Bu çağrıya yalnızca 19 öğretmen olumlu yanıt vermiştir. Niteliksel olarak desenlenen bu araştırmada

öğretmenlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen verilerden tümevarımsal veri analizi tekniği kullanılarak 11 tema oluşturulmuştur. Bu temalardan yalnızca "kaynaştırmaya uygun olan öğrenciler" başlığını taşıyan birinci temada zihin engelli öğrenci ile işitme engelli öğrenci ayırımına gidilmiştir. Bu temaya ilişkin olarak 9 öğretmen görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin çoğu hafif derecede zihin engelli öğrencilerin kaynaştırmaya işitme engelli öğrencilerden daha uygun olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacı bu durumu, öğretmenlerin yıllardır zihin engelli öğrencilerle çalışmaya alışmaları, işitme engelli çocukların onlar için yeni olmasıyla açıklamaktadır. Öğretmenlerin bazıları zihin engelli öğrencilerin özellikle sosyal becerilerde önemli gelişmeler gösterdiğini ifade etmişlerdir. Batu'nun yaptığı bu çalışmada 518 öğretmenden yalnızca 19 öğretmenin katılma isteğinde bulunması, öğretmenlerin okullarına engelli öğrencilerin yerleştirilmesine olan bakış açılarını açık bir biçimde yansıtmaktadır.

Diken (1998) tarafından yapılan araştırmada, sınıfında zihin engelli öğrenci bulunan 53 öğretmen ile bulunmayan 56 öğretmenin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumları karşılaştırmıştır. Sınıfında zihin engelli bulunan 53 öğretmenin %60'ı zihin engelli çocuklara ilişkin deneyiminin olmadığını, %87'si zihin engellilerin eğitimine, %64'ü kaynaştırmaya ilişkin eğitim almadıklarını, %86'sı destek hizmetlere

gereksinim duyduğunu, %75'i hiçbir destek hizmeti almadığını ifade etmişlerdir. Araştırmada öğretmenlerin tutumlarını belirlemede Antonak ve Larivee (1995) tarafından hazırlanan, İftar (1996) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Kaynaştırmaya İlişkin Görüşler Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5 alt faktörden oluşmaktadır. Araştırma sonucunda sınıfta zihin engelli bulunan ve bulunmayan öğretmenlerin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik toplam tutum puanlarının ortalamalarının farklılaştığı belirlenmiştir. Birinci faktör "Kaynaştırmada sınıf kontrolü" ve "kaynaştırmaya karşı görüşler" başlığını taşımaktadır. Sınıfta zihin engelli öğrenci bulunan öğretmenlerin tutumlarında önceden deneyim sahibi olma, kaynaştırma konusunda eğitim alma değişkenleri yönünden anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Öğretmenlerin genelde zihin engelli kız öğrencilerin kaynaştırılmalarına ilişkin olarak daha olumlu bir tutum içerisinde oldukları belirlenmiştir.

Türkiye'de zihin engelli çocukların kaynaştırılmalarına ilişkin öğretmen görüş ve tutumları konusunda yapılan araştırmaların son derece sınırlı olduğu görülmektedir. Sınırlı sayıda yapılan araştırmalar, öğretmenlerin görüş ve tutumları konusunda bazı ipuçları verdiği kadar Türkiye'de kaynaştırma kavramının nasıl algılandığı ve uygulandığı konusunda önemli sonuçlar vermektedir. her şeyden önce sınıfta zihin engelli öğrenci bulunan öğretmenlerin çoğunun bu konuda kapsamlı bir eğitim almadığı görülmektedir.

Eğitim aldığını ifade eden öğretmenlerin aldığı eğitimin süresi ve niteliği ayrıca tartışma konusudur. En azından tutumlarda bir değişikliğe neden olmadığı görülmektedir. Kuşkusuz bu durum uygulamada bir çok problemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu eksiklik bir ölçüde destek hizmetlerle giderilebilir. Ancak öğretmenlerin $\frac{3}{4}$ bu konuda hiçbir destek hizmet almadıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim konusunda olduğu gibi, destek hizmet aldıklarını ifade eden öğretmenlerin aldıkları destek hizmetlerin süresi ve niteliği ayrı bir tartışma konusudur. Tüm bu koşullarda sınıfta zihin engelli öğrenci olsun olmasın öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin olumlu tutumlar geliştirmesi beklenemez. Nitekim araştırma sonuçları bu konuda önemli ipuçları vermektedir.

Yapılan araştırmalar dikkate alındığında, öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik görüş ve tutumları konusunda ileriye dönük araştırma önerileri şunlar olabilir:

1. Öğretmenlerin tutum ve görüşlerinin daha objektif yöntemlerle belirlenmesi ve bunların çeşitli değişkenler yönünden analiz edilmesi. Bu konuda niteliksel türdeki araştırmalara ağırlık verilmesi.

2. Öğretmenlerin tutumlarının iyileştirilmesine yönelik olarak çeşitli eğitim ve danışmanlık modellerinin etkililiğini ortaya koyacak deneysel çalışmaların yapılması.

Kaynaştırma Uygulamalarının Zihin Engelli Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Bu konuda yapılmış dört araştırma bulunmaktadır. İftar ve Uysal (1999) tarafından yapılan araştırmada, öğretmene sağlanan danışmanlığın zihin engelli çocukların öğrenmeleri üzerindeki etkisine bakılmıştır. Diğer üç araştırmada (Bahçeli, 1997; Demirel, 1997; Civelek, 1990), normal sınıflara yerleştirilen zihin engelli çocukların durumları, ayrı eğitim gören zihin engelli çocuklarla ya da normal gelişim gösteren çocuklarla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

İftar ve Uysal (1999), sınıfında kaynaştırılmış zihin engelli öğrenci bulunan ilkökul öğretmenlerine sağlanan özel eğitim danışmanlığının zihin engelli öğrencilerin okuma-yazma becerileri üzerindeki etkililiğini araştırmışlardır. Araştırmanın deneklerini dört zihin engelli öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin tümü 1. sınıftadırlar, daha önce ana sınıfına devam etmişlerdir ve yedi yaşındadırlar. Öğretmenlere araştırmanın deneklerini oluşturan zihin engelli öğrencilerde öncelikle çözmek istedikleri davranış ya da öğrenme sorununun ne olduğu sorulduğunda öğretmenlerin tümü okuma-yazmayı belirtmişlerdir. Nitekim öğretim yılı ikinci dönemin başında deneklerin hiç birisinin okuma-yazma bilmedikleri araştırmacılar tarafından gözlenmiştir. Çalışmanın başında, Türk Eğitim Sisteminde kullanılan okuma fişlerinde yer alan her bir sözcük resimlendirilmiştir. Daha sonra deneklere bu fişler yoluyla okuma-yazma öğretimi yapılmıştır. Araştırmada tek-denekli araştırma modellerinden becerilerarası çoklu

yoklama modeli kullanılmıştır. Deney sürecinde deneklerin öğretmenlerine bireysel danışmanlık hizmetleri sağlanmıştır. Araştırma sonucunda deneklerin bu öğretim sürecinden yüksek düzeylerde yararlandığı belirlenmiştir. Ancak araştırmacıların da belirttiği gibi, öğretmenlerin özel eğitim ve kaynaştırmaya ilişkin bilgi sahibi olmamaları, zihin engelli çocuklarla yapacakları çalışmalarını ek iş olarak görmeleri nedeniyle sağlanan bireysel danışmanlık hizmetlerinde, danışmanın üstlendiği görev alanları geniş tutulmuştur. Öğretim programları ve araçlar danışmanın tarafından hazırlanmış hatta pekiştireçler danışman tarafından sağlanmıştır. Araştırmacıların bu ek çabaları, Türkiye'de öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına olan bakış açılarını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Bir başka araştırmada (Baysal, 1989), okulöncesi dönemde kaynaştırma programlarının Down Sendromlu çocukların gelişimlerine etkisi ele alınmıştır. Deneysel nitelikte olan bu çalışmada, Down Sendromlu 12 çocuk deney ve kontrol gruplarına ayrılmış, deney grubundaki çocuklar serbest oyun saatlerinde normal gelişim gösteren çocuklarla kaynaştırılmış, kontrol grubundaki çocuklar serbest oyun saatlerinde normal gelişim gösteren çocuklarla kaynaştırılmış, kontrol grubundaki çocuklar ayrı gelişim gösteren çocuklarla kaynaştırılmış, kontrol grubundaki çocuklar ayrı eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Seattle Performans Gelişim Ölçekleri kullanılmıştır. Gruplar sosyal iletişim davranışları

yönünden karşılaştırıldığında, deney grubundaki Down sendromlu çocukların bilişsel, sosyal-özbakım ve motor gelişim alanlarında önemli gelişmeler gösterdiği belirlenmiştir.

Bahçeli (1989) tarafından yapılan araştırmada, 4. ve 5. sınıflara devam eden zihin engelli özel sınıf öğrencileriyle aynı sınıf düzeylerinde normal sınıflara yerleştirilmiş zihin engelli öğrenciler sosyal gelişim yönünden karşılaştırılmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Türkçe'ye çevrilen Vineland Social Maturity Scale uygulanmıştır. Araştırma sonucunda 4. sınıf öğrencileri arasında "serbest hareket" ve "kendine giyinme" alt alanlarında özel sınıf öğrencilerinin lehine bir farklılık bulunmuştur. Araştırmacı bu durumu, özel sınıf programlarında bu davranışların kazandırılmasına daha çok önem verilmesi, normal sınıfa yerleştirilen zihin engelli öğrencilere ve öğretmenlere sağlanan destek hizmetlerin yeterli olmamasıyla açıklamıştır. Diğer yedi alanda gruplararası anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Demirel (1987), ilkokullarda normal sınıflara devam eden hafif derecede zihin engelli öğrenciler ile özel sınıfa giden hafif derecede zihin engelli öğrencileri uyumsal davranış özellikleri yönünden karşılaştırmıştır. Araştırma gruplarının her biri herhangi bir konuşma problemi ve ek özrü olmayan, cinsiyet ve sınıf düzeyi özellikleri birbiriyle eşleştirilmiş, her iki grupta ayrı ayrı 30 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada öğrencilerin uyumsal davranış özelliklerini belirlemede Epir (1976) tarafından Türkçe'ye

uyarlanan AAMD Adaptive Behavior Scale, kelime dağarcığı düzeylerini belirlemede Peabody Resim Kelime Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda on genel gelişim alanından ikisinde (Bağımsız İşlevler ve Fiziksel Gelişim), on dört davranışsal özellik alanından ikisinde (kalıplaşmış davranışlar ve garip tavırlarda) normal sınıflara devam eden öğrenciler lehine farklılık bulunmuştur. Diğer alt alanlarda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Benzer şekilde sözcük dağarcığı düzeylerinde normal sınıflara devam eden öğrenciler lehine farklılıklar bulunmuştur.

İftar ve Uysal (1999) ile Baysal'ın (1989) yaptığı araştırma sonuçlarında görüldüğü gibi, uygulanan kaynaştırma modeli ne olursa olsun, kaynaştırma uygulamalarının gerekleri yerine getirildiğinde zihin engelli çocukların akademik ve sosyal gelişimlerinde önemli sonuçlar alınmaktadır. Bahçeli (1989) ve Demirel'in (1997) araştırma bulguları ise bir bakıma bu araştırmaları doğrulamakta, gerekli koşullar yerine getirilmediğinde zihin engelli öğrencilerin normal sınıflara yerleştirilmesinin fazla bir anlamı olmadığını göstermektedir.

Türkiye'de kaynaştırma uygulamalarının zihin engelli çocuğu normal sınıfa yerleştirmeden öteye geçmesinde, kaynaştırma uygulamalarının yaygınlaşmasında, bu konuda yapılacak uygulamalı, deneysel çalışmalar önem kazanmaktadır. Bu yönüyle yapılan mevcut araştırmalar son derece sınırlıdır. Bu tür araştırmaların artırılması, çeşitli araştırma

model ve uygulamalarının zihin engelli çocuklar üzerindeki etkilerinin çok yönlü olarak incelenmesi gerekmektedir.

Normal Gelişim Gösteren Çocukların Zihin Engelli Çocukları Sosyal Kabulde Rol Oynayan Etmenler

Bu konuda, hafif derecede zihin engelli çocukların sosyal kabul görmelerinde bütünleştirmenin ve bilgilendirmenin incelendiği bir araştırma (Civelek, 1980) bulunmaktadır. Deneysel nitelikte olan bu araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu model kullanılmıştır. Araştırma grubunu özel sınıfı olan bir ilkokulda 4. sınıfa devam eden 107 normal gelişim gösteren çocuk oluşturmuştur. Bu çocuklardan buldukları şube korunarak bir kontrol ve iki deneme grubu oluşturulmuştur. Deney gruplarının birisinde bütünleştirme, diğerinde bütünleştirme ve bilgilendirme uygulamalarına yer verilmiştir. Uygulama öncesinde ve sonrasında gruplara İnanoğlu tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan Siperstein'in Sosyal Kabul Ölçeği uygulanmıştır. Uygulamaya altı özel sınıf öğrencisinden üçünün bütünleştirme, diğer üçünün bütünleştirme ve bilgilendirme gruplarına yerleştirilmesiyle başlanmıştır. Birinci gruptaki normal gelişim gösteren çocuklar, bir öğretim dönemi boyunca resim-iş ve beden eğitimi derslerini özel sınıf öğrencileriyle birlikte almışlardır. İkinci gruptaki çocuklara buna ek olarak yedi hafta süren bir bilgilendirme programı uygulanmıştır. Öntest ve sontest puanlarına bakıldığında, yalnızca bütünleştirme ve bilgilendirme grubunda anlamlı bir fark bulunmuştur.

Kuşkusuz kaynaştırma uygulamalarının başarısında normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli çocukları her yönüyle kabul etmesi önemli olmaktadır. Bu konuda ileriye dönük araştırma önerileri şunlar olabilir:

1. Normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli çocuklara yönelik tutumlarının, çeşitli değişkenler yönünden analiz edilmesi. Bu konuda niteliksel araştırmalara öncelik verilmesi.

2. Normal gelişim gösteren çocukların zihin engelli çocuklara yönelik tutumlarının iyileştirilmesinde çeşitli yaklaşım ya da uygulamaların etkililiğini ortaya koyacak deneysel çalışmaların yapılması.

Sonuç

Türkiye'de son yirmi yılda zihin engelli çocukların kaynaştırılmalarına ilişkin yapılan araştırmalar son derecede sınırlıdır. Araştırmaların çoğu son beş yıl içerisinde yapılmıştır. Bunda üniversitelerde açılan özel eğitim bölümlerinin ve lisansüstü programlarının önemli rolü vardır. Nitekim yapılan araştırmaların neredeyse tamamı lisansüstü tez çalışmasıdır.

Araştırma bulgularının da bir ölçüde gösterdiği gibi, maalesef Türkiye'de özellikle destek hizmetleri yönünden kaynaştırma uygulamaları için gerekli koşullar sağlanabilmiş değildir. Bu konudaki bireysel çabalar ve deneysel çalışmalar dışında gerekli koşulların yerine getirildiği, kurumsallaşmış bir tek uygulama dahi bulunmamaktadır. Kaynaştırma adı altında zihin engelli çocukların normal sınıflara yeterleştirilmesiyle

yetinilmektedir. Bu da toplumun her kesiminde kaynaştırma uygulamalarına yönelik esasen olumsuz olan tutum ve davranışları daha da kötüleştirmekte, yarardan çok zarar getirmektedir.

Bu genel durum, zaman yitirmeden uygun okullarda gerekli koşulların sağlandığı deneme programlarının uygulanmasını gerektirmektedir. Bu programlarda

araştırma sonuçlarına dayalı olarak yapılacak değerlendirme çalışmalarıyla daha etkili kaynaştırma uygulamaları ya da modelleri geliştirilebilir. Deneme programlarının hazırlık aşamasında kaynaştırma uygulamalarında önemli olan başlıca etmenler yönünden mevcut durum niteliksel çalışmalara ağırlık verilerek analiz edilebilir.

KAYNAKLAR

- Antonak, R. F., & Larivee, B. (1995). Psychometric analysis and revision of The Opinions Relative Mainstreaming Scale. *Exceptional Children*, 62(2), 139-149.
- Bahçeli, A. (1989). Birlikte ve ayrı eğitim açısından eğitilebilir geri zekalı çocukların sosyal gelişimi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Batu, E. S. (1998). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Baysal, E. N. (1989). Okulöncesi dönemindeki Down sendromlu ve normal gelişim gösteren çocukların entegrasyonunda sosyal iletişim davranışlarının incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Civelek, A. H. (1990). Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların sosyal kabul görmelerinde normal çocukların bilgilendirilmelerinin ve iki grubun resim-iş ve beden eğitimi derslerinde bütünleştirilmelerinin etkileri. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Demirel, Ö. (1997). Kaynaştırma ve özel sınıfa devam eden eğitilebilir zihin engelli öğrencilerin uyumsal davranış özellikleri ve sözcük dağarcığı düzeyleri bakımından karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Diken, İ. H. (1998). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Epir, S. (1976). İlkokul çocukları için aamd uyumsal davranış skalası (1974 revizyonu). *Türkçe Adaptasyon el kitabı*. MEB Talim Terbiye Dairesi, Ankara.
- İftar, G. K. (1992). Kaynaştırma becerileri özdeğerlendirme aracı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 119-129.
- İftar, G. K., & Uysal, A. (1999). Zihin özürlü öğrencilere özel eğitim danışmanlığı aracılığıyla uygulanan resimli fişlerle okuma-yazma öğretiminin etkililiği. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 3-13.
- Uysal, A. (1995). Öğretmen ve okul yöneticilerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.